

gam, « Et percussit, inquit, omne primitivum in terra » Ægypti, primitias laboris eorum in tabernaculis Cham. » Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos » tanquam gregem in deserto. Et deduxit eos in spe, et » non timuerunt: et inimicos eorum operuit mare. Et in- » duxit eos in montem sanctificationis suæ, montem » quem acquisivit dextera ejus. Et ejecit a facie eorum » gentes, et sorte distribuit eis terram in funiculo dis- » tributionis¹. » Si quis ad hæc verba nobis inferens quæstionem dicat: Quomodo eis hæc omnia collata esse commemorat, cum ipsi non fuerint perducti in terram promissionis, qui ab Ægypto liberati sunt, quoniam illi mortui sunt? quid respondebimus, nisi eos dictos, quia idem ipse populus fuit per successionem filiorum? Sic ergo cum audimus, (maxime quia futuri temporis verba sunt,) « Et propitius fiet peccatis eorum, et non perdet » eos; et abundabit ut avertat iram suam, et non accen- » det omnem iram suam: » intelligamus in his impletum, de quibus dicit Apostolus: « Sic ergo et in hoc tempore » reliquæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. » Unde etiam dicit: « Numquid repulit Deus plebem tuam? Absit. » Nam et ego Israëlita sum ex genere Israël, de tribu Benja- » min, Hebræus ex Hebræis². » Hos igitur Scriptura præ- » vidit, qui in Christum fuerant ex isto populo credituri, et accepturi peccatorum remissionem, usque ad illud maximum, quo insanientes ipsum medicum peremerunt. Hinc omnino dictum: « Ipse autem est misericors, et » propitius erit peccatis eorum, et non perdet eos: et » abundabit ut avertat iram suam; » quia etiam illud remisit, quod ab eis unicus Filius ejus occisus est: « Et » non accendet omnem iram suam; » quia reliquæ salvæ factæ sunt.

¹ Psal. LXXVII, 51-54. — ² Rom. XI, 1-5, et Philip. III, 5.

XXIV. « Et recordatus est quia caro sunt, spiritus va- » dens et non revertens. » Ideo eos vocando et miserando per suam gratiam ipse revocavit, quia per se ipsos redire non possent. Quomodo enim redit caro, spiritus ambulans et non revertens, urgente se in ima atque longinqua malorum pondere meritorum, nisi per electionem gratiæ? Quæ non meritis tanquam merces redditur, sed tanquam donum gratis datur: ut justificetur impius¹, et redeat ovis perdita; non tamen in viribus suis, sed in humeris reportata pastoris², quæ se perdere potuit dum sponte vagaretur, se autem invenire non potuit, nec omnino inveniretur, nisi pastoris misericordia quæreretur. Non enim et ille filius ad hanc ovem non pertinet, qui reversus in semetipsum dixit: « Surgam, et ibo ad patrem meum. » Occulta itaque vocatione et inspiratione etiam ipse quæsitus est et resuscitatus, non nisi ab illo qui vivificat omnia: et inventus, a quo, nisi ab illo qui perrexit salvare et quærere quod perierat³? « Mortuus enim erat, et revixit; » perierat, et inventus est⁴. » Nam et illa non levis, sic solvitur quæstio, quod in Proverbiis scriptum est, cum de via iniquitatis Scriptura loqueretur: « Omnes qui am- » bulant in ea, non revertentur⁵. » Sic enim dictum est, quasi de iniquis omnibus desperandum sit: Scriptura vero gratiam commendavit; quia per se ipsum homo potest in illa ambulare, non potest autem per se ipsum redire, nisi gratia revocatus.

XXV. Hi ergo pravi et amaricantes, « Quoties exa- » cerbaverunt eum in deserto, et in iram concitaverunt » eum in iniquo? Et conversi sunt, et tentaverunt » Deum, et sanctum Israël exacerbaverunt⁶. » Eamdem illorum infidelitatem repetit, quam superius jam comme-

¹ Rom. IV, 4, 5. — ² Luc. XV, 5. — ³ Id. XIX, 10. — ⁴ Id. XV, 18 et 24. — ⁵ Prov. XI, 19, — ⁶ Psal. LXXVII, 40, 41.

moraverat. Sed repetendi causa est, ut commemorentur et plagæ, quas inflixit Ægyptiis propter illos: quæ omnia utique recordari debuerant, neque existere ingrati. Denique quid sequitur? « Non sunt recordati manus ejus, » die qua redemit eos de manu tribulantis. » Et incipit dicere quæ fecit Ægyptiis: « Posuit in Ægypto signa sua, » et prodigia sua in campo Thaneos: et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum ne biberent: vel potius, « Manationes aquarum¹; » sicut nonnulli melius intelligunt, quod græce scriptum est, τὰ ὑπερτάματα, quas latine scaturigines dicimus, ab imo aquas ebullientes. Foderunt enim Ægyptii, et sanguinem pro aquis invenerunt. « Misit in eos cynomyam, et comedit eos; et » ranam, et disperdidit eos. Et dedit rubigini fructum » eorum, et labores eorum locustæ. Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum » igni. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem et iram et tribulationem, immissionem per angelos malos. Viam fecit semitæ iræ suæ, et non pepercit » a morte animarum eorum, et jumenta eorum in morte » coneludit. Et percussit omne primitivum in terra Ægypti, » primitias laborum eorum in tabernaculis Cham². »

XXVI. Hæ omnes Ægyptiorum poenæ allegorica interpretatione exponi possunt, prout ea quisque intelligere, et rebus, ad quas referendæ sunt, comparare voluerit. Quod nos quoque facere tentabimus, tanto aptius facturi, quanto magis divinitus fuerimus adjuti. Ad hoc enim Psalmi hujus illa verba constringunt, ubi dictum est: « Aperiam in parabolis os meum, cloquar propositiones » ab initio. » Propter hoc quippe etiam aliqua hic dicta sunt, quæ omnino accidisse Ægyptiis non legimus, cum

¹ Psal. lxxvii, 42-44. — ² Ibid. 45-51.

omnes eorum plagæ in Exodo diligentissime ex ordine contexamur; ut quoniam id quod ibi non dictum est, non frustra in Psalmo dictum esse certi sumus, neque id interpretari nisi figurate possumus, simul intelligamus etiam cætera quæ facta esse constat, ob aliquam figuratam significationem facta vel conscripta. Facit enim hoc Scriptura in multis locis prophetorum eloquiorum. Dicit aliquid quod in illa re gesta, quam videtur commemorare, non invenitur, imo et aliter esse invenitur; ut hinc intelligatur non hoc dicere quod potest putari, sed illud potius quod magis debet adverti: sicut est illud: « Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad » terminos orbis terræ¹. » Quod in illius Salomonis regno constat non esse completum, de quo putari posset iste Psalmus loqui, cum de Christo Domino loqueretur. In plagis ergo Ægyptiorum, quæ sunt in libro, qui Exodus nominatur, ubi maxime Scriptura curavit, ut ea quibus afflicti sunt omnia ex ordine dicerentur, non invenitur quod habet iste Psalmus, « Et dedit rubigini fructus eorum. » Illud etiam quod, cum dixisset: « Et tradidit » grandini jumenta eorum; » addidit, « Et possessionem » eorum igni: » de jumentis grandine occisis legitur in Exodo²; quo vero possessio eorum igne cremata sit, omnino non legitur. Quamvis voces et ignes cum grandine fierent, sicut tonitrua cum fulgoribus solent; non tamen scriptum est aliquid traditum igni ut arderet. Denique mollia quæ lædere grando non poterat, dicuntur non esse percussa, id est, duris ictibus læsa; quæ postea comedit locusta³. Item quod hic dicitur: « Et moros eorum in » pruina, » non est in Exodo. Multum enim pruina distat a grandine; nam serenis hyemalibus noctibus pruina terra canescit.

¹ Psal. lxxi, 8. — ² Exod. ix, 25. — ³ Id. x, 1-15.

XXVII. Quid ergo ista significant, dicat tractator ut potest, iudicet lector et auditor ut justum est. Aqua in sanguinem conversa, mihi videtur significare de rerum causis sentire carnaliter. Cynomyia, canini mores sunt, qui nec parentes quando nascuntur, vident. Rana, est loquacissima vanitas. Rubigo occulte nocet, quam etiam æruginem nonnulli interpretati sunt, alii caniculum: quod malum cui vitiorum aptius comparatur, nisi quod difficillime apparet, sicuti est multum de se fidere? Aura est enim noxia, quæ hoc in fructibus latenter operatur: sicut in moribus occulta superbia, quando se quisquam putat aliquid esse, cum nihil sit¹. Locusta est malitia ore lædens, infideli scilicet testimonio. Grando est iniquitas res alienas auferens; unde furta, rapinæ, prædationesque nascuntur: plus autem vitio suo vastatur ipse vastator. Pruina significat vitium, quo charitas proximi stultitiæ tenebris velut nocturno frigore congelascit. Ignis vero, si non ille hic commemoratur, qui erat in grandine ex fulgurantibus nubibus, quoniam hic dixit: « Tradidit » possessionem eorum igni, » ubi eam significat utique incensam, quod ignis ille fecisse non legitur: immanitatem ergo iracundiæ mihi videtur significare, qua et homicidium admitti potest. Morte pecorum figuratum est, quantum arbitror damnum pudicitiae. Concupiscentiam quippe, qua foetus exoritur, communem cum pecoribus habemus. Hanc itaque edomitam habere et ordinatam, pudicitiae virtus est. Mors primitivorum, est amissio ipsius justitiæ, qua quisque humano generi socialis est. Sed sive ita se habeant harum rerum figuratæ significationes, sive aliter melius intelligantur, quem non moveat quod decem plagis percutiuntur Ægyptii, et decem præceptis scribuntur tabulæ, quibus regatur populus Dei? De quibus, e

¹ Gal. vi, 3.

contrario, inter se comparandis, id est, plagis et præceptis, quoniam alibi diximus¹, expositionem Psalmi hujus in his onerare non opus est: tantum admonemus, quia et hic etsi non eodem ordine, decem tamen Ægyptiorum plagæ commemorantur, dum pro tribus quæ sunt in Exodo², et hic non sunt, id est, sciniphes, ulcera, tenebræ; aliæ tres commemorantur, quæ ibi non sunt, id est, rubigo, pruina et ignis, non fulgurum, sed cui dicta est tradita possessio eorum, quod ibi non legitur.

XXVIII. Satis autem hic expressum est, iudicio Dei fieri hæc in illis per angelos malos, in hoc sæculo maligno, tanquam in Ægypto et in campo Thaneos, ubi humiles esse debemus, donec veniat sæculum, ubi exaltari ex ista humilitate mereamur. Nam et Ægyptus in hebræa lingua tenebras vel tribulationes significat, in qua lingua Thanis, sicut commemoravi, humile intelligitur esse mandatum. De angelis ergo malis in isto Psalmo, cum de ipsis plagis loqueretur, sic interpositum est, quod non transitorie prætereundum est: « Misit in eos, inquit, iram indignationis suæ, indignationem et iram et tribulationem, immissionem per angelos malos. » Esse autem diabolium et angelos ejus tam malos utique, ut eis ignis præparetur æternus, nullus fidelis ignorat: sed immitti per eos immissionem super quoslibet a Domino Deo, quos hac poena iudicat dignos, durum videtur eis qui minus idonei sunt cogitare, quemadmodum summa Dei justitia bene utatur et malis. Quos quidem quantum pertinet ad eorum substantiam, quis alius quam ipse fecit? Sed malos ipse non fecit: utitur tamen eis, quoniam bonus est, bene, id est, convenienter et juste: sicut e contra iniqui creaturis ejus bonis utuntur male. Utitur ergo Deus angelis malis, non

¹ Sermo de decem plagis et præceptis. — ² Exod. viii, 17, ix, 10 et x, 22.

non solum ad puniendos malos, sicuti in istis omnibus, de quibus loquitur Psalmus, sicut in rege Achab, quem fallaciæ spiritus ex Dei voluntate seduxit ut caderet in bello¹: verumetiam ad probandos et manifestandos bonos, sicuti fecit in Job. Quod autem pertinet ad istam materiam corporalem visibilium elementorum, puto quod ea possunt uti Angeli et boni et mali, quantum cuique potestas est: quemadmodum et homines boni malique utuntur talibus, quantum possunt pro modulo infirmitatis humanæ. Nam et terra utimur et aqua et aëre et igne, non solum in necessariis rebus sustentationis nostræ, verumetiam in multis superfluis et ludicris et mirabiliter artificiosis operibus. Nam innumerabilia quæ appellantur *μυστήρια*, his elementis arte tractatis modificantur. Sed in hæc Angelis longe amplior est potestas, et bonis et malis, quamvis utique major bonis; sed quantum Dei nutu atque ordine jubetur aut sinitur, sicut et nobis. Neque enim in his omnia quæ volumus possumus. In libro autem fidelissimo legimus diabolum potuisse etiam de cælo ignem immittere, ad sancti viri tantum pecorum numerum mirabili et horrendo impetu consumendum, quod diabolo tribuere nemo fidelium fortassis auderet, nisi sanctæ Scripturæ auctoritate legeretur. Sed ille vir, Dei dono justus et fortis et pie peritus, non ait: Dominus dedit, et diabolus abstulit: sed, « Dominus dedit, Dominus abstulit²: » optime sciens diabolum etiam quod facere de istis elementis poterat, non tamen servo Dei, nisi ejus Domino volente ac permittente fuisse facturum; malitiam diaboli confundebat, quoniam quis illa in se probando uteretur, sciebat. In filiis vero diffidentiae tanquam in suis mancipiis operatur³, quemadmodum homines in pecoribus suis; et illie tamen quantum Dei justo iudicio sinitur. Sed

¹ 3 Reg. xvii, 22. — ² Job. i, 16 et 21. — ³ Ephes. ii, 2.

aliud est, quando potestas ejus etiam a suis, sicut ei placet, tractandis majore potestate prohibetur; aliud quando ei potestas etiam in eos, qui ab illo alieni sunt, datur. Sicut homo de pecore suo, pro humano captu, facit quod vult, nec sane facit, si prohibeatur a potestate majore: de alieno autem pecore ut faciat, expectat sibi potestatem dari ab illo cujus est. Ibi ergo potestas quæ fuerat, prohibetur; hic autem quæ non fuerat, tribuitur.

XXIX. Quæ cum ita sint, si per angelos malos Deus illas plagas inflixit Ægyptiis, numquid audebimus dicere, et aquam in sanguinem per eosdem angelos versam, et ranas per eosdem angelos factas, quorum similia etiam magi Pharaonis veneficiis suis facere potuerunt; ut angeli mali ex utraque parte consisterent, hinc illos affligentes, inde fallentes, secundum iudicium et dispensationem justissimi et omnipotentissimi Dei juste utentis etiam iniquorum malitia? Non audeo dicere. Unde enim sciniphes facere magi Pharaonis minime potuerunt¹? An quia hoc permissi angeli mali non sunt? An, quod verius dicendum est, occulta causa est, et vires nostræ inquisitiones excedit? Nam si propterea per malos angelos illa Deum fecisse putaverimus, quia pœnæ infligebantur, non beneficia præstabantur, tanquam nemini Deus pœnas irroget per Angelos bonos, sed per illos velut militiæ cœlestis carnifices; consequens erit, ut etiam Sodomam per malos angelos eversam esse credamus, et malos angelos Abraham et Lot hospitio suscepisse videantur: quod absit ut contra Scripturas apertissimas sentiamus². Claret igitur ista hominibus fieri per bonos et malos Angelos posse. Quid, aut quando fieri oporteat, me latet: illum vero qui facit, non latet, et cui voluerit revelare. Verumtamen quantum nostræ intentioni Scriptura divina moderatur, malis pœnas

¹ Exod. vii, 20, 22, et viii, 6, 7 et 17, 18. — ² Gen. xviii, et xix.

irrogari et per bonos Angelos, sicut Sodomitis, et per malos angelos, sicut Ægyptiis, legimus: justos vero corporalibus pœnis per bonos Angelos tentari et probari, non mihi occurrit.

XXX. Quod vero pertinet ad præsentem Psalmi hujus locum, si ea quæ mirabiliter de creaturis facta sunt, malis angelis tribuere non audemus; habemus quod eis tribuere sine dubitatione possumus, mortes pecorum, mortes primitivorum, et illud maxime unde religata sunt omnia, obdurationem cordis illorum, ut populum Dei nollent dimittere. Hanc enim iniquissimam et malignissimam obstinationem Deus cum facere dicitur¹, non instigando et inspirando, sed deserendo facit, ut illi operentur in filiis diffidentiae², quod Deus debite justeque permittit. Nam et illud quod Isaias propheta dicit: « Domine, ecce tu » iratus es, et nos peccavimus, propterea erravimus, et » facti sumus sicut immundi omnes³, » ea ratione intelligitur. Præcessit enim aliquid, unde Deus justissime iratus ab eis suum lumen auferret, ut in peccata quæ nulla tergiversatione defendi possunt non esse peccata, cæcitas humanæ mentis offenderet, ab itinere justitiæ deviando et errando. Et quod in alio Psalmo scriptum est de his ipsis Ægyptiis, quod Deus converterit cor eorum ut odissent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus⁴, bene creditur Deus fecisse per illos angelos malos, ut jam vitiosæ mentes filiorum infidelitatis per eos angelos, quibus eadem amica sunt vitia, excitarentur in odium populi Dei, atque ad terrendos et corrigendos bonos illa mirabilia sequerentur. Illa etiam mala morum, quæ his corporalibus plagis significata esse diximus, propter quod prædictum est: « Aperiam in parabolis os meum, » per malos ange-

¹ Exod. iv, 21. — ² Ephes. ii, 2. — ³ Isai. lxiiv, 5, 6. — ⁴ Psal. civ, 25.

los exerceri in eos qui illis divina æquitate subduntur, convenientissime creditur. Neque enim cum fit quod ait Apostolus: « Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, ut faciant quæ non conveniunt¹, » non illic mali angeli tanquam in materia sui operis versantur et gaudent: quibus justissime subdita est vitiositas humana, præter eos quos liberat gratia. « Et ad hæc quis idoneus? » Unde cum dixisset: « Misit in eos iram indignationis suæ, » indignationem et iram et tribulationem, immissionem » per angelos malos; » illud quod addidit, « Viam fecit » semitæ iræ suæ, » cujus tandem acies sufficit penetrare, ut intelligat capiatque sententiam in tanta profunditate latitantem? Erat enim semita iræ Dei, qua Ægyptiorum impietatem occulta æquitate puniret: sed eidem semitæ viam fecit, ut eos tanquam ex abditis per malos angelos in manifesta scelera producens, in evidentissimos impios evidentissime vindicaret. Ab hac potestate malorum angelorum non liberat hominem nisi gratia Dei, de qua dicit Apostolus: « Qui eruit nos de potestate tenebrarum, » et transtulit in regnum Filii charitatis suæ²: » cujus rei populus iste figuram gerebat, cum esset erutus de potestate Ægyptiorum, et translatus in regnum terræ promissionis fluentis lac et mel, quod suavitatem significat gratiæ.

XXXI. Sequitur ergo post commemorationem plagarum Ægyptiorum Psalmus, et dicit: « Et abstulit sicut » oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem » in deserto. Et deduxit eos in spe, et non timuerunt, et » inimicos eorum operuit mare³. » Tanto fit hoc melius, quanto interius, ubi eruti de potestate tenebrarum in regnum Dei mente transferimur, et secundum pascua

¹ Rom. i, 24. — ² 2 Cor. ii, 16. — ³ Coloss. i, 13. — ⁴ Psal. lxxvii, 52, 53.

spiritalia efficiuntur oves Dei ambulantes in hoc sæculo velut in deserto, quoniam nemini est fides nostra conspicua : unde dicit Apostolus : « Vita vestra abscondita est » cum Christo in Deo ¹. » Deducimur autem in spe, quoniam « Spe salvi facti sumus. » Nec timere debemus. « Si » enim Deus pro nobis, quis contra nos ²? Et inimicos nostros operuit mare, abolevit in baptismo remissione peccatorum.

XXXII. Deinde sequitur, « Et induxit eos in montem » sanctificationis suæ. » Quanto melius in sanctam Ecclesiam? « Montem quem acquisivit dextera ejus ³. » Quanto est Ecclesia sublimior quam acquisivit Christus, de quo dictum est : « Et brachium Domini cui revelatum est ⁴? » Et ejecit a facie eorum Gentes : » et a facie fidelium suorum. Nam quodam modo Gentes sunt gentilium errorum maligni spiritus. « Et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis. » Et in nobis « Omnia operatur » unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique » prout vult ⁵. »

XXXIII. « Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël ⁶. » In tabernaculis, inquit, Gentium habitare fecit tribus Israël. Quod spiritualiter sic melius disse- rendum puto, ut ad coelestem gloriam, unde peccantes angeli ejecti atque dejecti sunt, per Christi gratiam subvehamur. Illa enim generatio prava et amaricans, quoniam istis beneficiis corporalibus non ponebat tunicam vetustatis, « Tentaverunt adhuc et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt : et averterunt se, et non servaverunt pactum, quemadmodum » patres eorum ⁷. » Pacto enim quodam et placito dixerunt : « Omnia quæ locutus est Dominus Deus noster,

¹ Coloss. iii, 3. — ² Rom. viii, 24 et 31. — ³ Psal. lxxvii, 54. — ⁴ Isai. liii, 1. — ⁵ I Cor. xii, 14. — ⁶ Psal. lxxvii, 55. — ⁷ Ibid. 56, 57.

» faciemus et audiemus ¹. » Notandum sane quod ait, « Quemadmodum patres eorum : » cum per totum Psalmi textum tanquam de hominibus eisdem loqui videretur, apparet tamen nunc de illis dici, qui jam erant in terra promissionis, et patres eorum dictos qui in eremo amaricaverunt.

XXXIV. « Conversi sunt, inquit, in arcum pravum : » vel, sicut alii codices habent, « In arcum perversum. » Quid autem hoc sit, in eo quod sequitur magis apparet, ubi ait : « Et in iram concitayerunt eum in collibus suis ². » In idololatriam eos prosiluisse significat. Arcus ergo perversus est, non pro nomine Domini, sed contra nomen Domini, qui dixit eidem populo : « Non erunt tibi dii alii » præter me ³. » Per arcum autem significat animi intentionem. Hoc ipsum denique planius exprimens : « Et in » sculptilibus suis, inquit, ad æmulationem cum pro- » vocaverunt. »

XXXV. « Audivit Deus, et sprexit : id est, advertit, » et vindicavit, et ad nihilum redegit nimis Israël ⁴. » Deo quippe spernente quid remanserunt, qui Deo adjuvante fuerunt quod fuerunt? Nimirum autem rem illam gestam commemorat, quando victi sunt ab Allophyllis tempore Heli sacerdotis, et Arca Domini capta est, et magna strage vastati sunt ⁵. Hoc est quod dicit, « Et » repulit tabernaculum Selom, tabernaculum suum » ubi habitavit in hominibus ⁶. » Eleganter exposuit quare repulerit tabernaculum suum, cum ait : « Ubi habi- » tavit in hominibus. » Cum ergo digni non essent in quibus habitaret, cur non repelleret tabernaculum, quod utique non propter se instituerat, sed propter ipsos, quos jam judicabat indignos in quibus habitaret?

¹ Exod. xix, 8. — ² Psal. lxxvii, 58. — ³ Exod. xx, 3. — ⁴ Psal. lxxvii, 59. — ⁵ I Reg. iv, 10, 11. — ⁶ Psal. lxxvii, 60.